

O FIBULĂ DIGITATĂ DESCOPERITĂ LA VÎRTOAPE¹

S. DOLINESCU-FERCHE ȘI PETRE VOEOZEANU

Fibulele digitate descoperite pe teritoriul nostru se încadrează într-un grup de antichități răspândit pe o arie mult mai largă și care a constituit subiectul unor discuții ample în literatura de specialitate. În seria acestora se încadrează studiul publicat de Joachim Werner în 1950¹, care, plecând de la fibula digitată descoperită la Nea Anchialos, a dat o nouă interpretare acestei categorii de obiecte. Clasificării elaborate de Werner i-au succedat o serie de studii care analizau în mod critic opiniile acestuia referitoare la geneza, centrele de difuzare și apartenența etnică a fibulelor digitate.

Ion Nestor², analizând periodizarea stabilită de Joachim Werner, comparativ cu datele oferite de documentarea arheologică recentă, aduce observații noi care demonstrează că, cel puțin privitor la unele aspecte, clasificarea stabilită de Werner este susceptibilă de modificări.

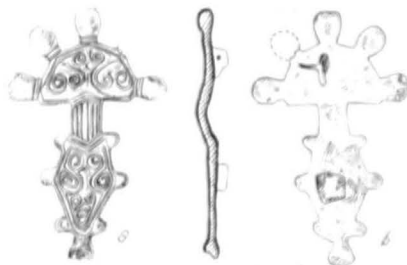
Discutând critic opiniile formulate anterior și aducând contribuții noi pe baza unor observații proprii, Petre Aurelian³ emite ipoteza că geneza grupelor de fibule digitate, atribuite de Werner slavilor, trebuie legată de atelierul bizantine⁴ sau de produsele acestora, iar teoria care le atribuie în exclusivitate slavilor este infirmată adeseori de datele arheologice.

Nu este locul să analizăm aici mai amănunțit conținutul studiilor publicate de cercetătorii români, ele fiind deja cunoscute, dar trebuie accentuat că ele oferă puncte principale de plecare pentru interpretarea acestei categorii de obiecte. Având în același timp valoarea unor

studii generale, ele iau în discuție semnificația pe care o au pe plan local fibulele digitate în cadrul culturii dezvoltate de populația secolelor VI—VII și implicațiile de ordin etnic pe care prezența acestora le ridică.

★

Fibula digitată prezentată aici a fost descoperită în mod întâmplător pe malul Teleormanului la punctul numit «Virtoape» (Roșiorii de Vede). Este o fibulă turnată în bronz având înălțimea de 8 cm. Cei cinci butoni sînt arti-

(a-b) Fibula «digitată» descoperită la Virtoape (desen).

culați de placa superioară prin două linii incizate care sugerează două inele (un buton este rupt). Ornamentarea, realizată după turnare, constă dintr-un decor spiralic excizat, care acoperă atât placa superioară, cât și placa piciorului. Arcul care leagă capul fibulei de placa piciorului, proporțional cu întreg corpul fibulei, este ornamentat cu linii verticale, paralele, incizate. Simetria decorului, atât pe placa inferioară, cât și pe cea superioară este aproape perfectă. Prelungirea piciorului este ruptă, dar se mai remarcă două linii adincite care sugerează mult mai șters însă, cele două inele ale articulațiilor butonilor pe placa superioară. Spatele fibulei este neted, cu excepția arcului care este concav, proporțional cu arcuirea de pe față. O parte din resort și acul au fost distruse dar

¹ Fibula descoperită întâmplător a fost recuperată de Muzeul din Roșiorii de Vede în ale cărei colecții se află. La fata locului nu s-au mai găsit și alte materiale.

² Joachim Werner, *Slawische Bügelfibeln des 7. Jahrhunderts*, în: *Reinecke-Festschrift*, Mainz, 1950.

³ Ion Nestor, *L'établissement des slaves en Roumanie à la lumière de quelques découvertes archéologiques récentes*, în: *Dacia*, N. 5, V, 1951, p. 429—449.

⁴ Petre Aurelian, *Fibulele «digitate» de la Histria (partea II)*, în: *SCIV*, 16, 1965, 2, p. 295—289; idem, *Contribuția atelierelor romano-bizantine la geneza unor tipuri de fibule «digitate» din veacurile VI—VII e.n.*, în: *SCIV*, 17, 1966, 2, p. 255—276.

⁵ Opinie formulată de D.I. Pallas și care se referă la seria de fibule A și B (Werner) cu mască umană.

portagrafa se păstrează pe diametrul central al plăcii piciorului. Starea de conservare este bună.

Fibula de la Virtoape este analoagă ca formă și ornament celor două exemplare descoperite în Muntenia³, decorate cu ornament spiralic pe ambele plăci, cu fibula fragmentară de la Derwent⁴ (din care se păstrează numai placa superioară), cu două exemplare descoperite în Macedonia⁵ și Scheufelsdorf⁶ (Polonia). O identitate din punct de vedere al formei prezintă — față de fibula de la Stenyevec⁷ (Iugoslavia), fiind apropiată și de fragmentele de la Orlea și Vrtop⁸, (Oltenia). Din punct de vedere al decorului, fibula de la Virtoape are analogii cu fibula de la Cordos⁹, cu exemplarul descoperit la Crucea lui Ferencz¹⁰, ca și cu decorul plăcii superioare al fibulei de la Ar'ar¹¹ și cu fibulele descoperite la Kerçi, referindu-ne la exemplarele nr. 3, 4 și 5, pl. 8¹².

Ținând seama de clasificările elaborate, fibula de la Virtoape se încadrează în grupa I D după clasificarea lui Joachim Werner¹³ sau varianta valaho-macedoneană (Ion Nestor)¹⁴, grupa a III-a Herbert Kühn¹⁵ și Macedonia-Muntenia I (Petre Aurelian)¹⁶, datându-se în cea de-a doua jumătate a secolului al VI-lea e.n.

Ion Nestor propune o demarcație de ordin tipologic și genetic în interiorul grupei I — Werner, fibule « cu picior cu mască și derivate » și cele slave cu mască umană propriu-zisă, trăgând concluzia că exemplarele care se află la Muzeul național de antichități (cu care cel de la Virtoape este asemănător) fac parte din seria de replici slave simplificate și au urmat filiera directă tipologică și genetică a grupei

Ar'ar-Artek-Histria¹⁷. Ion Nestor consideră ca și Joachim Werner, că acest tip descinde dintr-un tip de fibulă ostrogotică și gepidică, fiind posibilă dezvoltarea lui în spațiul carpato-dunărean, aici putându-se surprinde și etapele cele mai vechi ale procesului care a dus de la tipurile germanice, la replicile slave.

Petre Aurelian arată că fibulele digitate nu ar reprezenta neapărat pe slavi, că în condițiile istorice existente ele puteau fi purtate și de alte grupuri etnice decât cele slave. După acest din urmă autor, un criteriu în atribuirea centrelor care le-au produs trebuie să-l constituie și calitatea execuției tehnice. Analizând fibulele digitate, comparativ cu alte obiecte de podoaabă bizantine folosite în imperiu, observăm similitudinea de execuție și particularități ornamentale și tehnice care indică caracterul unitar al centrelor de producție. Demonstrând apartenența fibulelor digitate la atelierele bizantine, face o demarcație între seria de « prototipuri » bizantine (în care s-ar încadra alături de fibula din grupa Macedonia-Muntenia I¹⁸ și exemplarul de la Virtoape) și replicile indigene cum ar fi exemplarul Muntenia II. Din discuțiile purtate de majoritatea cercetătorilor, se desprinde opinia²¹ că fibula digitată dezvoltată din tipurile germanice²² sau romane²³ a parcurs mai multe etape de evoluție și a fost adoptată de slavi pe o anumită treaptă.

Credem că pentru atribuirea unui grup de antichități este necesară asocierea cu alți factori care să demonstreze cărei populații îi este caracteristic grupul respectiv. Referindu-se la exemplarul descoperit la Virtoape și la cele similare din Muntenia, observăm că ele formează un grup restrâns de descoperiri izolate, neînsoțite de alte obiecte și a căror situație stratigrafică nu a putut fi precizată. Dacă ar fi fost descoperite în morminte sau în alte complexe închise cunoscute (locuințe, bordeie) de caracter slav, atunci fibulele ar putea fi legate de elemente de ordin ritual și de obiecte caracteristice culturii materiale slave. Dar este posibil ca ele să fi fost vehiculate și de alte grupuri etnice care au locuit o perioadă în spațiul unde sînt răspândite.

Așteptînd cumulara unor date mai bogate, ne rezumăm deocamdată la încadrarea tipologică a fibulei de la Virtoape, în raport cu sistemele de clasificare deja stabilite.

³ Dorin Popescu, *Fibule aus dem National Museum für Altertümer in Bucaresti*, în « Dacia », IX - X, 1941 - 1944, p. 504, pl. 11/121, 122; Ion Nestor, *op. cit.*, p. 446, fig. 51/a-b, 2/a-b; Petre Aurelian, *op. cit.*, (partea II), p. 278, fig. 2/1 - 2.

⁴ Petre Diaconu, *Fibulă digitată descoperită la Derwent*, în « SCIV », XIII, 1962, 2, p. 447, fig. 1.

⁵ K. Tackenberg, *Germanische Funde in Bulgarien*, în « Izvestia Institut » V, 1928 - 1929, p. 267, pl. 133.d.

⁶ H. Kühn, *Das Problem der Masurergermanischen Fibeln in Obersachsen*, în « Documenta Archaeologica », Bonn, 1956.

⁷ Zdenko-Vinski, *Gibe et frühslavisches Keramik aus der Zeit der spätantiken Landnahme*, în « Archaeologia Iugoslavia », 1, Belgrad, 1954, p. 79, pl. L.

⁸ Maria Comsa, *Două fibule digitate descoperite în Oltenia*, în « SCIV », XII, 1961, 1, p. 103, fig. 1, și p. 106, fig. 2.

⁹ Ștefan Ferencz, *O nouă descoperire din epoca migrațiilor în cartierul Cordos al Clujului*, în « Omagiu lui Constantin Daicoviciu », p. 197, fig. 2, și p. 198.

¹⁰ Ion Nestor, *op. cit.*, p. 439, fig. 2/a-b.

¹¹ Stamen Mihailov, *Разно-средневековни фибулы в България*, în « Izvestia-Institut », Sofia, 1961, p. 41, pl. 8, fig. 6.

¹² Ribakov, B.A., *Древните Руси*, în « SA », XVII, 1953, pl. 8/3, 4 și 5.

¹³ Joachim Werner, *op. cit.*

¹⁴ Ion Nestor, *op. cit.*, p. 446.

¹⁵ H. Kühn, *op. cit.*

¹⁶ Petre Aurelian, *op. cit.*, (partea II), p. 278.

¹⁷ Ion Nestor, *op. cit.*, p. 445.

¹⁸ Petre Aurelian, *op. cit.*, (partea II), fig. 2/1.

¹⁹ Petre Aurelian, *op. cit.*, (partea II), fig. 2/2.

²⁰ Herbert Kühn, și alții, *op. cit.*

²¹ D.L. Pallas, Stamen Mihailov și alții, *op. cit.*